

**Акылбекова Гулнара Шадымановна
ТАБУ ТЕМАСЫ КӨРКӨМ АДАБИЙ ДИСКУРСТА ЖЕ ТОПЧУГУЛ
ШАЙДУЛЛАЕВАНЫН «БАЛАКАНА» АНГЕМЕСИНЕ ЛИНГВОМАДАНИЙ
ЖАНА ЛИНГВОКОГНИТИВДИК ТАЛДОО**

**Акылбекова Гулнара Шадымановна
ТАБУ ТЕМА В ХУДОЖЕСТВЕННОМ ЛИТЕРАТУРНОМ ДИСКУРСЕ:
ЛИНГВОКУЛЬТУРНЫЙ И ЛИНГВОКОГНИТИВНЫЙ АНАЛИЗ РАССКАЗА
«БАЛАКАНА» ТОПЧУГУЛЬ ШАЙДУЛЛАЕВОЙ**

**Akylbekova Gulnara Shadymanovna
THE TABOO TOPIC IN LITERARY DISCOURSE: A LINGUOCULTURAL AND
LINGUOCOGNITIVE ANALYSIS OF TOPCHUGUL SHAYDULLAEVA'S SHORT
STORY 'BALAKANA'”**

УДК 81'373:81'42:82-9

***Аннотация.** Бул макалада кыргыз эл жазуучусу Топчугул Шайдуллаеванын «Балакана» аңгемесинде көтөрүлгөн табу темасы лингвокогнитивдик аспектиде талдоого алынат. Улуттук лингвомаданиятта табу түшүнүгү социалдык, маданий жана этикалык мааниси менен өзгөчө орунду ээлейт. Аңгемеде табу темасы сөздөрдүн түз жана кыйыр маанисинде иштелип, каармандардын ички дүйнөсүн ачууга, коомдук мамилелерди сүрөттөөгө кызмат кылган. Изилдөөнүн актуалдуулугу табу темаларынын улуттук өзгөчөлүгүн түшүнүү аркылуу кыргыз лингвомаданиятынын баалуулуктарын ачып берүүдө жатат. Илимий-теориялык жактан, макала табу түшүнүгүн когнитивдик жана этнолингвистикалык көз караштан изилдөөгө салым кошот. Практикалык жактан алганда, изилдөө көркөм адабиятындагы табу жана эвфемизмдердин колдонулушун терең түшүнүүгө өбөлгө түзөт, бул тилди окутуу, котормо ишмердүүлүгү жана маданий баалуулуктарды изилдөөдө колдонулушу мүмкүн. Лингвокогнитивдик талдоо аркылуу аңгемеде берилген табу темаларынын семантикалык жана эмоционалдык катмарлары ачылып, улуттук маданияттагы социалдык-этикалык каада-салттар менен тыгыз байланышы көрсөтүлөт. Макала тил илиминдеги табу темаларын изилдөө жаатындагы актуалдуу изилдөөлөрдүн катарын толуктайт.*

***Түйүндү сөздөр.** Концепт табу, неоэвфемизм, улуттук лингвомаданият, этнолингвомаданият тыюулар, лингвокогнитивдик анализ, көркөм адабий дискурс, улуттук дүнүйө туюм.*

***Аннотация.** В данной статье анализируется в лингвокогнитивном аспекте тема табу, поднятая в рассказе «балакана» Кыргызской народной писательницы Топчугул шайдуллаевой. В национальной лингвокультуре понятие табу занимает особое место благодаря своему социальному, культурному и этическому значению. В рассказе тема табу развивалась в прямом и косвенном смысле слов, служила раскрытию внутреннего мира персонажей, описанию социальных отношений. Актуальность исследования заключается в раскрытии ценностей Кыргызской лингвокультуры через понимание национальной специфики табуированных тем. С научно-теоретической точки зрения статья вносит вклад в изучение концепции табу с когнитивной и этнолингвистической точек зрения. С практической точки зрения исследование способствует глубокому пониманию использования табу и эвфемизмов в художественной литературе, которые могут быть использованы для преподавания языка, переводческой деятельности и изучения культурных ценностей. Посредством лингвокогнитивного анализа раскрываются семантические и эмоциональные слои табуированных тем, представленных в рассказе, и демонстрируется их тесная связь с социально-этическими традициями в национальной культуре. Статья*

дополняет ряд актуальных исследований в области изучения табуированных тем в лингвистике.

Ключевые слова. Концептуальная табу, неозвфемизм, национальная лингвокультура, этнолингвокультурные запреты, лингвокогнитивный анализ, художественно-литературный дискурс, национальная интуиция.

Annotation. This article analyzes the topic of taboo in the linguocognitive aspect, raised in the story “balakan” by the Kyrgyz folk writer Topchugul shaidullayeva. The concept of taboo occupies a special place in the national linguistic culture due to its social, cultural and ethical significance. In the story, the taboo theme developed in the direct and indirect sense of the words, served to reveal the inner world of the characters, to describe social relations. The relevance of the research lies in revealing the values of the Kyrgyz linguistic culture through understanding the national specifics of taboo topics. From a scientific and theoretical point of view, the article contributes to the study of the concept of taboo from a cognitive and ethnolinguistic point of view. From a practical point of view, the research contributes to a deep understanding of the use of taboos and euphemisms in fiction, which can be used for language teaching, translation activities and the study of cultural values. Through linguistic and cognitive analysis, the semantic and emotional layers of taboo topics presented in the story are revealed and their close connection with socio-ethical traditions in national culture is demonstrated. The article complements a number of relevant studies in the field of taboo topics in linguistics.

Keywords. Taboo, neo-euphemism, national linguoculture, ethnolinguocultural taboos, linguocognitive analysis, fiction, national intuition.

Кирришүү:

Табу түшүнүгү улуттук лингвомаданиятта маанилүү орунду ээлейт, ал коомдун моральдык жана этикалык чектөөлөрүн, ошондой эле улуттук дүнүйө туюмду чагылдырат. Табу — бул этнолингвомаданий тыюулар аркылуу белгилүү темаларга карата коомдун кабыл алуу чектерин көрсөтүүчү лексикалык жана когнитивдик категория. Көркөм адабиятта табу темалары адатта символикалык формада берилет, ал эми жазуучулар бул түшүнүктөрдү өзгөчө лексикалык түзүмдөр жана неозвфемизмдер аркылуу жумшартат. Бул процесс, өз кезегинде, көркөм адабий дискурстун куралдары аркылуу коомдук баалуулуктарды жана көз караштарды чагылдырууга мүмкүндүк берет.

Адабияттарга сереп

Бул макалада колдонулган адабияттар кыргыз маданиятындагы табу түшүнүгүнүн ар кыл жактарын, анын коомдогу ролун жана тилдик аспектилерин кеңири карайт. Камбаралиева (2016) Кыргызстандагы лингвокогнитивдик изилдөөлөрдүн негизги аспектирине көңүл буруп, бул тармактагы илимий изилдөөлөргө сереп жасайт [8].

Саматов (2021) лингвокогнитивдик изилдөөлөрдүн Кыргызстандын шартында өнүгүшүнө анализ берип, лингвистика тармагындагы жаңы багыттар жана алардын улуттук өзгөчөлүктөр менен байланышын көрсөтөт. Анын эмгеги лингвокогнитивдик изилдөөлөрдүн теориялык маанисин ачып берет [13]. Абдраева жана Мадаминова (2018) табулардын социалдык функциясын жана алардын адам жүрүм-турумуна тийгизген таасирин изилдейт.

Бул макала табулар аркылуу коомдук жүрүм-турумду жөнгө салуу маселесин түшүндүрүүгө багытталган, бул теманын этикалык жана моралдык аспектилерин түшүнүү үчүн маанилүү [1]. Акматова жана Жороева (2024) өз эмгегинде лингвокогнитивдик жана лингвокультуралык концепцияларга басым жасап, “концепт” термининин маанисин жана анын тилде чагылдырылышын талдайт. Бул изилдөө лингвокогнитивдик методологияны колдонуу менен, түшүнүктөрдү маданияттык контекстте изилдөөгө өбөлгө түзөт [2].

Баялиева (2016) кыргыз жана немис тилдеринде табулардын интеркультуралык коммуникациядагы ролун изилдейт, бул ар түрдүү тилдер жана маданияттар ортосундагы айырмачылыктарды жана түшүнбөстүктөрдү кантип азайтуу керектигин көрсөтөт [5].

Акылбекова жана Калилова англис жана кыргыз тилдериндеги “тыюу” жана “тергөө” түшүнүктөрүн салыштыруу аркылуу этнолингвистикалык өзгөчөлүктөрдү ачып берет. Бул макала кыргыз жана англис лингвомаданияттарынын айырмасын түшүнүүгө жардам берип, эки тилдеги маданий чектөөлөрдүн ортосундагы айырмачылыктарды көрсөтөт [3].

Зулпукаров жана Мадаминаова (2020) “традиция” концепциясынын орус жана кыргыз тилдериндеги ордун изилдеп, кыргыз жана орус маданияттарындагы салттардын тилдеги ордун ачып көрсөтүшөт [7].

Мурзакметов А. (2014) өзүнүн “Кыргыздардын көөнө ишенимдери жана тыюулары” аттуу эмгегинде кыргыз элинин салттуу ишенимдерин, каада-салттарын жана социалдык чектөөлөрүн (тыюуларды) изилдейт. Бул иште тыюулардын коомдук адеп-ахлактык нормаларды сактоодогу мааниси, алардын тилдик жана маданий чагылдуусу талданат. Автор кыргыз элинин дүйнөтаанымы, ишенимдери жана тыюулары аркылуу улуттук өзгөчөлүктөрүн ачып, тарыхый жана этнолингвистикалык негиздерге басым жасаган [12].

Акылбекова (2019) кыргыз жана англис тилдеринде табу концепциясынын объективдештирилишине басым жасап, табулардын улуттук менталитеттеги ордун жана чагылдырылышын ачып берет. Бул эмгек маданий чектөөлөрдүн тилдеги ордун түшүнүүгө өбөлгө түзөт [4].

Жаманкулова (2021) кыргыз тилиндеги табулардын улуттук-маданий өзгөчөлүктөрүн талдайт, табу түшүнүгүн улуттук аң-сезим жана баалуулуктар менен байланыштырат. Ушундай кыргыз маданиятындагы өзгөчөлүктөрдү түшүнүүгө багытталган [6].

Изилдөөнүн боштугу

Изилдөөнүн боштугу табу концептине карата көркөм адабий дискурстагы лингвокогнитивдик жана этнолингвомаданий аспектилердин жетишсиз изилденгендигинде жатат. Бул тема улуттук лингвомаданиятта терең талданып, табулардын социалдык жана этикалык аспектилерин кароого алынган болсо да, көркөм адабияттагы табу түшүнүгүнүн өзгөчөлүктөрү жана анын лексикалык жана когнитивдик анализи боюнча жетиштүү изилдөөлөр жок. Анын үстүнө, неоэвфемизмдердин табу концептине карата колдонулушу жана улуттук дүйнө туюмдун табуларды чагылдыруудагы ролу да кенен талданбай калган. Ошондой эле, тыюулардын көркөм адабий дискурстагы чагылдырылышы жана анын тилдик чагылдыруусу улуттук лингвомаданиятындагы орду дагы терең изилдениши керек.

Изилдөө усулу

Макалада колдонулган изилдөө усулу сапаттык изилдөө болуп саналат. Сапаттык изилдөө усулунун тандалышы табу түшүнүгүнүн, анын көркөм адабий дискурстагы чагылдыруусунун терең жана контекстке жараша түшүнүлүшүн камсыздайт. Бул усул табулардын маданий жана лингвокогнитивдик аспектилерин кеңири талдоого мүмкүндүк берет. Лингвокогнитивдик анализ көркөм адабияттагы табуларды жана аларга байланыштуу неоэвфемизмдерди, ошондой эле улуттук лингвомаданияттагы тыюуларды терең изилдөөгө багытталган. Бул методология аркылуу табуларды маданий, социалдык жана тилдик контексттерде изилдеп, аларды когнитивдик жактан анализдөө натыйжасында табулардын улуттук дүйнө туюму менен байланышы такталат. Лингвокогнитивдик анализ лексикалык жана когнитивдик структуралардын өз ара аракеттешүүсүн түшүнүүгө өбөлгө түзөт, ошол эле учурда табу түшүнүгүнүн улуттук менталитетке жана маданиятка таасирин терең ачат.

Изилдөөнүн объектиси жана материалдары

Макаланын изилдөөнүн объектиси улуттук лингвомаданияттагы табу түшүнүгү болуп эсептелет. Мында табу түшүнүгүнүн көркөм адабиятта, өзгөчө кыргыз адабиятынын бир бөлүгү болгон Топчугүл Шайдуллаеванын “Балакана” ангемесинде кандай чагылдырылып, улуттук лингвомаданиятта кандай мааниге ээ экени изилденет. Бул макалада табуларды адамдык жана социалдык чектөөлөрдү чагылдырган тилдик бирдиктер катары карап, лингвокогнитивдик талдоо жүргүзүлөт.

Изилдөөнүн материалдары катары Топчугүл Шайдуллаеванын «Балакана» аттуу чыгармасы алынат. Бул чыгармадан табылган табулар, неоэвфемизмдер жана этнолингвомаданий тыюулар макаланын негизги изилдөө материалдарын түзөт. «Балакана» аңгемесинде чагылган табу концепттеринин туруктуу тилдик бирдиктер катары кандайча колдонулуп, аларды коомдун этикалык жана моралдык чектөөлөрүн чагылдырууда кандай мааниге ээ экени талданат. Бул чыгармадан алынган материалдар лингвокогнитивдик анализ аркылуу табулардын когнитивдик структурасын, алардын адабий дискурстагы чагылуусун жана улуттук дүнүйө түшүнүүсүн түшүнүүгө өбөлгө түзөт.

ТАЛКУУ ЖАНА АНАЛИЗДӨӨ

Табу концептинин көркөм адабиятта берилиши

Топчугүл Шайдуллаеванын “Балакана” аңгемеси көп кырдуу табу концептин элестүү сүрөттөйт. Аңгеме каарманы Гүлжандын ден соолугуна байланыштуу көйгөйүн анын коомдук, маданий жана этностук чөйрөсүндө уят жана тыюу салынган тема катары баяндалат. Жазуучу бул көйгөйдү улуттук лингвомаданиятка мүнөздүү өзгөчөлүктөр менен ачып, “балакана” термини аркылуу репродуктивдик функциянын маанилүүлүгүн жана аны менен байланышкан улуттук дүнүйө туюмду чагылдырат.

Топчугүл Шайдуллаеванын “Балакана” аңгемеси аялдын жашоосундагы эң аярлуу, жашырын жана коомдо көп учурда айтуу орунсиз деп эсептелген маселелерди козгойт.

Чыгармада автор аялдын репродуктивдик ден соолугун, анын денелик жана психологиялык абалын чеберчилик менен сүрөттөп, кыргыз коомундагы табу түшүнүгүн көркөмдөйт. «Балакана» сөзү – бул жерде түз маанисинен алыстап, аялдын жатынын билдирип, анын коомдук жана маданий символикасын ачып берет.

Аңгемедеги Гүлжан – жесир, жалгыз бой аял. Ал өзүнүн көйгөйүн «аялдык оору» деп коомдук стереотиптердин жана уят-намыстын тоскоолдугунан улам жашырып келет. Гүлжандын ден соолугу начарлап, операцияга жеткенге чейин маселе көтөрүлбөйт. Бул кыргыз коомундагы аялдын ден соолугуна байланыштуу көйгөйлөрдүн коомдук уят, элдин сөзү жана маданий тыюу менен байланышканын көрсөтөт:

“Бара-бара Гүлжан буттарын керебеттин кырына асып алып керээли кечке жаткан акыбалга өттү. Ошентсе кичине белинин ооруганы басылып, жаны жай табат. Жатып калган жалгыз бой аял тиричилигинен кыйналып, абалы оорлой берди. Бул дартын уулдарынан да уялып, айтпай, жашырып жүргөн. Алардын кичүүсү аскерде, улуусу шаарда доктурдун окуусунда. Окуудагысын тез чакыртты. Баса албай калган апасын көтөрүп машинага салган уулу үстү-үстүнө суроолорду бере берди. Аял көпкө унчукпады, анан бир топто барып:

-Балаканам түшүп, бастырбай атат...

-Балаканам? – Уулу түшүнбөй апасын үтүрөйө карады. Ал адам баласынын бардык органдарын жатка билет, “балакана” дегенин укпайтыр.

-Силер ичинде тогуз ай жатып, чоңоюп, анан төрөлгөн жериңер. – Уулу бир нерсени боолголоп, түшүнгөн адамча унчукпай калды.

-Ушунча акыбалга келгенче айтпай жүрө бериш керек беле, ана? – Арыктап, өңдөн азган апасына уулу бир чети ичи ачышып, бир чети ачуусу келип турду.

-Меники элге айта турган дарт эмес эле да балам, ачык-жарык жерим болсо экен, меники аялдын кесели да”. (Топчугүл Шайдуллаева «Балакана»)

“Балакана” деген аталышты алгач уккан адам өз туюмунда түркүн ойго жетеленери айдан ачык. Бирок аңгемени окуган окурманга автор «балакана» деп аялдын жатынын атаганы белгилүү болот. Автордун эң чоң жениши – кыргыз лексикасына жаңы сөз кошкондугу. Балакана – жатындын жумшак угулган варианты болуп жатпайбы. Бирок жазуучунун максаты эне тилге жаңы сөздөрдү киргизүү эмес, болгону ошол сөздөрдүн аркасы менен кандайдыр бир эсте кала турган чыгармаларды жаратуу – дейт адабиятчы Нурзат Казакова.

Кыргыз лингвомаданиятында айрыкча эркек бала учун мындай айтылбаган, жада калса ой жүгүртүү да табу болорун журналист, котормочу жана аналитик *Жыргалбек Касаболот* тастыктап мындай пикир калтырат:

«Кыргыз аялынын уялчаак, чыдамкай, көп жагынан баяо образы жакшы берилген. Баш каармандын психологиясы бир топ жакшы ачылган. Бирок эркек бала аны түйшөлтүп жаткан нерсеге анчалык эле терең ой жүгүртүп жибириши бир аз шек жаратат. Бала апасына күйөрү чын. Антсе да бул оорунун маанисине аял башкача, баласы башкача мамиле кылат эле деп ойлойм. Кыргыз баласы адатта өз оюнда да мындай темаларга киргенден уялат, эркек балдар үчүн апасынын андай маселелери тууралуу сөз кылуу да, ой жүгүртүү да табу. Аңгемедеги сөз болуп жаткан нерселер кыргыз окурманы үчүн кыйла жаңы тема. Андыктан аны чочутуп албаш үчүн анчалык натурализмге баруунун деле зарылдыгы жок. Албетте, эротикадан тартып натурализмге чейин көнүп калган азыркы кыргыз окурманына да, чет элдик окурманга да бул теманын ушундай өңүттө коюлушу кыйла кызыктуу болушу мүмкүн. Анын окурмандары да табылаары чын. Бирок Төлөгөн Касымбеков кыргыз менталитетин Батыш менталитети менен салыштырып айткандай, ачып кое турган жана жаап кое турган нерселер бар. Кеп аңгеме кайсы аудиторияга багытталганына жараша болот. (Жыргалбек Касаболот: Кыргыз аялдарынын дүйнөсү Топчугүл Шайдуллаеванын чыгармаларында).

Гүлжан апа үчүн “балакана” сөзү репродуктивдик органды символдоштурган неоэвфемизм катары колдонулат. Бул сөз улуттук контексте аялдын төрөт жөндөмдүүлүгүн жана энелик ролун элестетет. Жазуучу каармандын ден соолугу менен маданий түшүнүктөрдүн ортосундагы ички карама-каршылыкты сүрөттөп, анын көйгөйлөрүн коомдук стереотиптердин, этнолингвистикалык тыюулардын, жана гендердик чектөөлөрдүн призмасынан ачып берет.

Этнолингвомаданий жана лингвокогнитивдик талдоо

Лингвокогнитивдик анализ, тилдин жана маданияттын ортосундагы тыгыз байланыштарды изилдөөчү тармак болуп саналат. Табу, адамдын маданий жана социалдык тутумундагы кабыл алынган чектөөлөрдү жана тыюуларды чагылдырат. Мында «табу» түшүнүгү өзгөчө мааниге ээ болуп, анын көркөм адабияттагы чагылышы, коомдук кабыл алуунун жана жеке инсандык туюмдардын, ошондой эле тил аркылуу көрсөтүлгөн ымалалардын анализин камтыйт.

Таблица 1

Көркөм адабий дискурстагы табу концептин лингвокогнитивдик талдоо

Концепт	Түшүнүк	Мисалдар	Лингвокогнитивдик баа берүү
Табу концепти	Айтылбай турган, уяттуу түшүнүктөр	«Балакана», «аялдын кесели»	Жергиликтүү коомдук чектөөлөрдү жана ар кыл мазмундагы көз караштарды көрсөтөт.
Неоэвфемизм	Табуну жумшартуу үчүн колдонулган сөздөр	«Балакана» термини	Коомдогу маанилүү көйгөйлөрдү камтыган, бирок айтылбай турган сөздөр.
Этнолингвистика	Улуттук маданият жана тилдин орду	Кыргыз элинин аялдын ролу жана репродуктивдик маданият	Маданияттагы маанилер, символдор жана коомдук нормалар.
Улуттук Лингвомаданият	Тилдик жана социалдык нормалар	Айылдык элдин «балакананы» талкуулоосу	Социалдык чектердин таасири, аялдын коомдогу орду.

Тилдик Символ	Оорунун жана табунун визуализациясы	Айнек идиш, түш көрүү, элдик көрүнүш	Айнек идиш катары каралган, калыбына келтирилген оорулар жана репродуктивдик процесстердин символу.
Түш көрүү	Сезимдер жана эмоционалдык кырдаалдар	Гүлжандын күйөөсүнүн «балаканасын» алып кетиши	Эмоционалдык тереңдик жана инсандык өзүн-өзү таануу

- Этнолингвوماданий тыюулар

Аңгемеде этнолингвистикалык тыюулар күчтүү көрүнүшкө ээ. Каарман ооруп жатса дагы, өз көйгөйүн ачык айтуудан качат, бул кыргыз маданиятындагы аялдардын ден соолугуна байланыштуу маселелерди ачык айтууга каршы стереотиптик тыюуларды көрсөтөт. Ушул себептен, “балакана” термининин колдонулушу аялдардын жеке жана коомдук жашоосундагы репродуктивдик ролунун канчалык маанилүү экенин дагы бир жолу белгилейт.

- Көркөм адабий дискурстагы улуттук дүйнө туюм

Жазуучу Гүлжан апанын түшүн жана ой жүгүртүүлөрүн колдонуп, улуттук дүйнө туюмдун аялдын репродуктивдик ролуна болгон көз караштарын ачып берет. Түшүндөгү маркум күйөөсүнүн образы, анын «балаканага» болгон өзгөчө мамилеси, коомдогу гендердик түшүнүктөр жана жеке трагедиянын чагылдырылышы кыргыз улутунун дүйнө туюму менен этностук баалуулуктарын кошо камтыйт.

«Балакана» аңгемесиндеги табу темаларды лингвокогнитивдик анализ аркылуу изилдөөгө болот. Бул анализде бир нече негизги аспекти карап чыгууга болот:

- Табу концепти жана неоэвфемизм:

Бул жерде балакана — аялдын репродуктивдик органдарын билдирген метафора, ал этнолингвوماданий тыюулар менен байланышкан. Башкача айтканда, Гүлжан апанын балаканасы, аялдын денесинин уяттуу бөлүгү катары коомдук табуга карап, коомдук жана жеке кырдаалдарда айтылбай турган түшүнүк катары кабыл алынат. Анын ордуна колдонулган эвфемизмдер (бул учурда «балакана») коомдук моралдык чектөөлөрдү сактоо максатында колдонулат.

- Этнолингвистика жана улуттук лингвوماданият:

Кыргыз элинин салттуу көз караштарында аялдын денеси жана репродуктивдик органдары айрым учурларда тыюу салынган темалар болуп саналат. Бул айрыкча аялдарга байланышкан «ушундай сөздөрдүн» айтылышы, өзгөчө коомдун көз алдында кабыл алынган нормаларга каршы келгенде, уят жана этикалык проблема түзөт.

Бул көрүнүштүн когнитивдик ченемдери жана байланыштары төмөнкүдөй схема менен көрсөтүлүшү мүмкүн:

1. Табу → Неоэвфемизм → Этнолингвистика → Улуттук маданият

2. **Тилдик Символ (Айнек идиш) → Түш Көрүү → Аялдын Репродуктивдик ролунун репрезентациясы**

Бул схема жана таблица көркөм адабий дискурстагы табу жана лингвокогнитивдик анализ аркылуу эмнелердин жана түшүнүктөрдүн алмашып турушу боюнча терең анализди жүргүзүүгө жардам берет.

Топчугүл Шайдуллаеванын “Балакана” аңгемеси кыргыз маданиятындагы табу темаларынын маданий, лингвистикалык жана психологиялык жактарын көркөм чагылдырат. Бул чыгарма кыргыз аялзатынын ден соолук, энелик роль жана коомдук

стереотиптер ортосундагы ички драмасын ачып көрсөтөт. Аңгемедеги табу концептинин колдонулушу, көркөм адабий дискурста репродуктивдик ролдун жана улуттук дүйнө туюмдун өзгөчө ордун баса белгилеп, табу жана тыюу түшүнүктөрүнүн улуттук маданиятка таасир берүүчү күчүн дагы бир жолу тастыктайт.

Талкуулардын жыйынтыгы жана натыйжасы

Макаладагы лингвокогнитивдик талкуулар улуттук лингвомаданияттагы табу түшүнүгүнө терең анализ берип, «балакана» түшүнүгүнүн көрсөтүлгөн контекстте кандайча табу катары чагылдырылганын жана ага байланыштуу социалдык, маданий чектөөлөрдү ачып берет. Талкуу боюнча жыйынтыктар төмөнкүдөй:

1. *Табу жана неоэвфемизмдер*: «Балакана» сөзү бул жерде табу катары колдонулуп, аялдын ички сезимдери жана анын социокультуралык контексти менен байланыштуу. «Балакана» термини аялдын интимдик көйгөйүн жана жеке дартын билдирүү үчүн колдонулат, бирок ошол эле учурда, коомдук маанидеги тыюулар жана уяттык концептуалдык жактан көрсөтүлөт.

2. *Улуттук лингвомаданият жана этнолингвомаданий тыюулар*: Гүлжандын ичинде туулган уяттык сезимдери анын ички дүйнөсүнүн жана коомдогу кабыл алуусунун арасындагы тирешти көрсөтөт. Бул контекстте, «балакана» термини коомдогу этикалык жана маданий чектөөлөрдү чагылдырат.

3. *Лингвокогнитивдик талкуу*: Макалада табунун когнитивдик көрүнүшү талданат, анткени Гүлжан апанын башынан өткөн психологиялык абал жана анын анын ошол абалды коомдук жактан эмне деп бааларын түшүнүүгө болгон аракеттеринин арасындагы конфликт көрсөтүлөт. Бул конфликт аялдын өзүнүн жеке көйгөйүн жана коомдун анын дартын кабыл алуусун терең изилдейт.

Жыйынтыктар:

- *Концептуалдык жыйынтык*: Табуу түшүнүгү лингвокогнитивдик чектөөлөр жана маданий нормалар аркылуу улуттук контексте күчтөнөт. Аялдын жеке жана коомдук сезимдери ушул концепттин аркасында биригип, табуга болгон тыюу жана санааны көрсөтөт.

- *Натыйжалар*: Бул изилдөө Гүлжан апанын «балаканасы» менен байланышкан коомдук табунун жана анын психологиялык, маданий чектөөлөрү менен уяттын таасирин көрсөттү. Талкуунун негизинде, бул түшүнүк алдыңкы жана заманбап неоэвфемизмдер менен алмашып, улуттук дискурстун бир бөлүгү катары кайра каралышы мүмкүн.

Макалада белгиленген табу жана неоэвфемизмдердин аркасында адамдын ички сезимдери жана улуттук лингвомаданий тыюулардын негизги роль ойногону көрсөтүлөт.

КОРУТУНДУ

Бул макалада табу түшүнүгүнүн улуттук лингвомаданияттагы орду жана анын көркөм адабиятта чагылдырылышы каралды. Изилдөөдө табу концептинин маданий-этностук жана когнитивдик өзгөчөлүктөрү, ошондой эле анын тилде жана адабий дискурста колдонулушу талдоого алынды. Неоэвфемизмдердин жана этнолингвомаданий тыюулардын көркөм чыгармалардагы ролу, улуттук дүйнө туюмду чагылдыруучу негизги каражат катары, өзгөчө көңүл чордонунда болду.

Лингвокогнитивдик анализ аркылуу көркөм адабий тексттерден табу түшүнүгү чагылдырылган элементтерди изилдөө анын символикалык жана мазмундук баалуулугун ачып берди. Бул изилдөө улуттук лингвомаданияттын уникалдуулугун жана табу концептинин социалдык-маданий маанисин түшүнүүгө багытталган илимий негизги материалдарды сунуштайт.

Изилдөөнүн жыйынтыгы табу концептинин көркөм адабияттагы чагылдырылышы аркылуу улуттук баалуулуктарды жана дүнүйө туюмду түшүнүүгө жаңы мүмкүнчүлүктөрдү ачканын көрсөттү.

Колдонулган адабияттардын тизмеси

1. Абдраева, А. Т., & Мадаминава, Д. П. (2018). О роли жизненно-бытовых табу в регулировании поведения человека. Вестник Ошского государственного университета, (2), 6-12.
2. Акматова, А. А., & Жороева, А. М. (2024). Исследование термина концепта в лингвокогнитивном и лингвокультурологическом направлениях. Наука. Образование. Техника, (1).
3. Бакирова, Г. К. Фразеологизмы, пословицы и поговорки в киргизском языке / Г. К. Бакирова // Актуальные проблемы филологии и методики преподавания иностранных языков. – 2018. – № 12. – С. 6-10. – EDN XSPPJR.
4. Акылбекова, г. Ш. (2019). Объективация концепта «табу» в английской и кыргызской лингвокультурах. In Многоязычие как фактор сохранения этнокультурного разнообразия: образовательные стратегии (pp. 17-17).
5. Баялиева, А. М. (2016). Табу в межкультурной коммуникации (на материале немецкого и кыргызского языков). В мире науки и искусства: вопросы филологии, искусствоведения и культурологии, (7 (62)), 46-52.
6. Жаманкулова, г. (2021). Национально-культурная особенность табу в кыргызском языке. Наука. Образование. Техника, (2).
7. Зулпукаров, к. з. концепт традиция в русском и кыргызском языках.
8. Камбаралиева, у. (2016). Основные черты лингвокогнитивных исследований в кыргызской республике. Alatau Academic Studies, (1), 94-98.
9. Мадаминава, Д. Б. (2020). Концепт традиция в русском и кыргызском языках (Doctoral dissertation, ДБ Мдаминава).
10. Мамбаева, С. К. (2010). Лингвокультурологическое представление концепта «свмья» в кыргызской языковой картине мира.
11. Молдалиева, Н. А. (2016). Отражение национально-освободительного восстания 1916 года в кыргызской литературе. Вестник Кыргызского государственного университета строительства, транспорта и архитектуры им. Н. Исанова, (4), 214-218.
12. Мурзакметов А. (2014) өзүнүн «Кыргыздардын көөнө ишенимдери жана тыюулары»/ Ош, 2005, 10-б.
13. Саматов, К. (2021). Cognitive linguistics in Kyrgyzstan. Вестник Кыргызско-Российского Славянского университета, 21(2), 112-125.
14. Дарбанов, Б. Е. Лингвопрагматический аспект речевого акта “комплимент” в кыргызском, хемшилском и английском языках / Б. Е. Дарбанов, М. М. Акбуюков // Вестник Жалал-Абадского государственного университета. – 2023. – № 2(56). – С. 167-172. – EDN LZSYJC.